

m y ś l t e o l o g i c z n a

ANDRZEJ MUSZALA

EMBRION LUDZKI
W STAROŻYTNEJ
REFLEKSJI
TEOLOGICZNEJ

Wydawnictwo WAM
Kraków 2009

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
WSTĘP	15
1. Cel rozprawy	15
2. Wyjaśnienie pojęć	16
3. Metoda pracy	19
4. Źródła i sposoby cytowania	20
5. Aktualny stan badań	22

Część pierwsza

EMBRION LUDZKI W MEDYCYNIE, FILOZOFII I TRADYCJI ŻYDOWSKIEJ OKRESU STAROŻYTNOŚCI ORAZ W BIBLI

ROZDZIAŁ I

STAROŻYTNE TEZY EMPIRYCZNE O EMBRIONIE LUDZKIM	27
1. Stadium embrionalne człowieka według greckich filozofów przyrody	28
a. Pitagoras	28
b. Anaksagoras	30
c. Empedokles z Agrigentu	30
d. Diogenes z Apolonii	34
2. Opis embrionu ludzkiego według lekarzy ze środowiska hipokratejskiego	36
3. Embriologiczno-empiryczne tezy Arystotelesa	44
a. Pochodzenie organizmów żywych	45
b. Embriologia człowieka według Arystotelesa	47
4. Embrion jako część organizmu matki – stoicy	54
5. Rozumienie embrionu ludzkiego w rzymskim środowisku medycznym	58
a. Medycyna „filozoficzno-poetycka”	58
b. Soranos z Efezu	61
c. Galen z Pergamonu	63
6. Podsumowanie	68

ROZDZIAŁ II

TEORIE ANIMACJI I STATUSU EMBRIONU LUDZKIEGO W STAROŻYTNOŚCI GRECKO-RZYMSKIEJ	80
--	----

1. Greckie początki refleksji o animacji embrionu ludzkiego – filozofowie przyrody	81
2. Dusza embrionu w koncepcji lekarzy-hipokratyków	86
a. Natura duszy według hipokratyków	87
b. Moment animacji embrionu oraz moralny sprzeciw wobec aborcji	90
3. Status embrionu ludzkiego według Platona	94
a. Koncepcja duszy i animacja embrionu według Platona	95
b. Prawne usankcjonowanie zabiegu spędzania płodu	100
4. Tezy Arystotelesa na temat duszy ludzkiej i animacji embrionu	102
a. Podstawowe kategorie filozoficzne Arystotelesa	103
b. Animacja embrionu według Stagiryty	106
c. Dopuszczalność spędzenia płodu „ <i>nim czucie i życie w nie wstąpi</i> ”	113
5. Stoicy – animacja embrionu ludzkiego w chwili narodzin	114
a. Filozofia przyrody stoików	114
b. Stoicka koncepcja duszy	116
c. Tezy stoików o animacji embrionu ludzkiego	118
d. Ocena przerywania ciąży według stoików	120
6. Epikurejczycy wobec animacji embrionu	121
7. Zwolennicy osobowego traktowania embrionu ludzkiego od momentu poczęcia	123
a. Plutarch z Cheronei i jego teksty o ochronie embrionu	123
b. Neopitagorejczycy	125
8. Tezy neoplatonczyków na temat umieszczenia duszy w ludzkim embrionie	127
a. Plotyn	128
b. Porfiriusz	131
c. Jamblich	134
d. Preegzystencja dusz według neoplatonczyków	135
9. Dusza embrionu według Galena i Pseudo-Galena	136
10. Etyczno-prawny problem spędzania płodu w świecie grecko-rzymskim	140
a. Tendencje pronatalistyczne	141
b. Tendencje antynatalistyczne	145
11. Podsumowanie	154

ROZDZIAŁ III

EMBRION LUDZKI WEDŁUG BIBLIJ	157
1. Początkowe stadia życia ludzkiego – „embriologia” Starego Testamentu	160
a. Stworzenie człowieka jako cząstki przyrody	161
b. Embrionalne stadia rozwoju człowieka (Hi 10, 8-12; Ps 139, 13-16)	163
c. Od kiedy istnieje człowiek?	170
2. „Tchnienie życia” – animacja embrionu	172
a. Czym jest „tchnienie życia” – <i>nepes</i> i <i>rûah</i>	172
b. Moment tchnienia <i>rûah</i>	177
c. Skąd pochodzi <i>rûah</i> ?	180
d. Dusza w krwi?	183

3. Problematyka spędzania płodu w świetle Pisma Świętego	185
a. Świętość i nienaruszalność życia ludzkiego	185
b. Tekst I: „ <i>Ktokolwiek przeleje krew</i> ” (Rdz 9, 6)	189
c. Tekst II: „ <i>Uderzyli kobietę brzemienną</i> ” (Wj 21, 22-25)	191
4. Jezus Chrystus w stadium embrionalnym	200
a. Powołanie Jezusa	201
b. Tekst I: „ <i>Poczniesz i urodzisz Syna</i> ” – Zwiastowanie (Łk 1, 26-38)	202
c. Tekst II: „ <i>Dziecko poruszyło się z radości w moim łonie</i> ” – Nawiedzenie (Łk 1, 26-38)	204
d. Tekst III: „ <i>Życie objawiło się</i> ” (1 J 1, 2) – Narodzenie Syna Bożego	206
5. Przekaz grzechu pierworodnego: „ <i>W grzechu poczęła mnie matka moja</i> ” (Ps 51, 7)	209
6. Podsumowanie	211

ROZDZIAŁ IV

EMBRION LUDZKI W POZABIBLIJNEJ LITERATURZE

STAROŻYTNEGO IZRAELA	216
1. Tezy embriologiczne według niektórych tekstów żydowskich	217
2. Animacja embrionu ludzkiego według myśli żydowskiej	223
a. Preegzystencja dusz	223
b. Moment animacji	229
3. Aborcja według starożytnej myśli żydowskiej	234

Część druga

ANIMACJA I STATUS EMBRIONU LUDZKIEGO W STAROŻYTNEJ REFLEKSJI TEOLOGICZNEJ

WSTĘP

Ogólna charakterystyka problemów dotyczących embrionu ludzkiego w okresie od II do VII w. po Chr.	241
---	-----

ROZDZIAŁ I

POCHODZENIE DUSZY	247
I. Teoria preegzystencji dusz	247
A. Zwolennicy	248
1. Okres przed Orygenesem (Klemens Aleksandryjski)	248
2. Orygenes	250
3. Okres po Orygenesie	255
a. Metody z Olimpu	255
b. Orygeniści: Didym Ślepy i Ewagriusz	256
c. Pustelnicy egipscy	258
d. Inne środowiska	260

B. Przeciwnicy	262
II. Sposób przekazywania duszy	267
A. Teoria traducjanizmu – przekazywanie duszy przez rodziców	268
1. Tertulian	269
2. Grzegorz z Nyssy(?)	274
B. Teoria kreacjonizmu – pochodzenie duszy od Boga	275
1. Laktancjusz	276
2. Hieronim	277
3. Augustyn	279

ROZDZIAŁ II

STATUS EMBRIONU LUDZKIEGO I TEORIE ANIMACJI	287
1. Pierwsze zapisy o statusie embrionu ludzkiego – Apologeci	288
a. Justyn	289
b. Atenagoras	293
c. Ireneusz	297
d. Klemens Aleksandryjski	300
e. Laktancjusz	305
2. Teoria animacji równoczesnej	307
a. Tertulian	308
b. Grzegorz z Nyssy	326
c. Maksym Wyznawca	338
d. Inni zwolennicy teorii animacji równoczesnej	349
3. Teoria animacji opóźnionej	353
a. Diodor z Tarsu	354
b. Teodoret z Cyru	357
c. Ambrozjaster	360
d. Inni zwolennicy teorii animacji opóźnionej	363
4. Stanowiska niejednoznaczne	368
a. Augustyn	368
b. Kasjodor	374
5. Podsumowanie	376

ROZDZIAŁ III

JEZUS EMBRIONALNY WEDŁUG STAROŻYTNYCH TEOLOGÓW CHRZEŚCIJAŃSKICH	384
1. Jezus embrionalny według Tertuliana	385
2. Animacja Jezusa według Augustyna	388
3. Animacja Jezusa według Maksyma Wyznawcy	390
4. Jezus embrionalny w liturgii i sztuce starochrześcijańskiej	393
a. Zwiastowanie	393
b. Nawiedzenie	396
5. Podsumowanie	397

Część trzecia

MORALNO-PRAWNY PROBLEM PRZERYWANIA CIĄŻY
WEDŁUG STAROŻYTNYCH TEOLOGÓW CHRZEŚCIJAŃSKICH

1. Pierwsze zapisy	402
a. Świadcstwo Ojców apostołskich	402
b. Pisma apokryficzne	408
c. Podsumowanie	412
2. Stanowiska przeciwne dopuszczalności spędzania płodu ludzkiego	413
a. Apologeci	414
b. Ojcowie wschodni	426
c. Ojcowie zachodni	437
3. Stanowiska warunkowo przyzwalające na spędzanie płodu ludzkiego	444
a. Tertulian (<i>O duszy</i> , XXV)	444
b. Hieronim (<i>List 121 do Algazji</i>)	449
c. Augustyn (<i>Enchiridion ad Laurentium</i> , 86)	451
d. Niektórzy teologowie ze środowiska antiocheńskiego	453
e. Laktancjusz	454
4. Podsumowanie	455
5. Orzeczenia synodalne o aborcji i praktyka penitencjarna starożytnego Kościoła	459
a. Orzeczenia synodów	460
b. Praktyka penitencjarna Kościoła	467

APENDYKS

Zmartwychwstanie embrionów ludzkich	472
1. Czy embriony zmartwychwstaną?	473
a. Apologeci (Justyn, Atenagoras)	473
b. Tertulian	475
c. Augustyn	480
2. Do jakiego życia embriony zmartwychwstaną?	484
a. Tradycja zachodnia	485
b. Tradycja wschodnia	489

ZAKOŃCZENIE	497
1. Płaszczyzna biblijna	497
2. Płaszczyzna teologiczna	499
3. Płaszczyzna moralna	501

LITERATURA	505
INDEKS BIBLIJNY	533
INDEKS NAZWISK	539
SUMMARY	545
RÉSUMÉ	547